

Městská zástavba

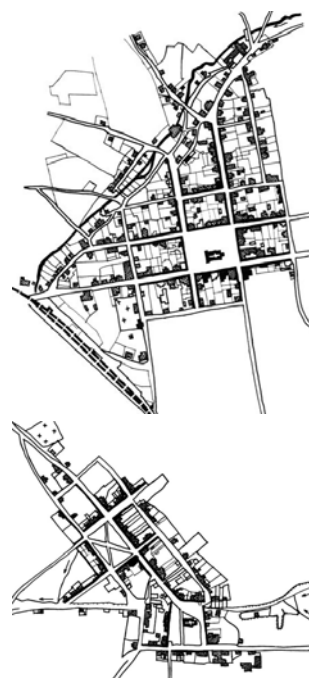
Stará hornická města, zakládaná nebo podstatně přestavovaná v období rozkvětu těžby rud v 16. století, jsou pozoruhodná nejen architektonicky, ale zejména urbanisticky. Ve 13. až 15. století se hornická města rozvíjela živelně, takže neměla pravidelný půdorys. Obydlí vyrůstala nejprve kolem šachet a teprve později se stavělo samotné město s náměstím, případně i s hradbami. Překotně zakládaná nová krušnohorská horní města a městečka už ale vznikala podle předem uvážených plánů. Pravidelná čtvercová nebo obdélníková náměstí s kostelem a pravoúhlá síť ulic s obytnými domy svědčí o tom, že nejdříve byl rozměřen půdorys a pak se začalo stavět.

V Horní Blatné vytýčil důlní měřič Joachim Spahnseil pravidelnou uliční síť se 199 stavebními parcelami. Základem pravoúhlé půdorysné osnovy se stalo mírně svažité náměstí obdélníkového tvaru s farním kostelem, zabírající plochu o něco větší než jeden hektar. Předem byly stanoveny i parcely pro další významné městské stavby, např. radnici, školu a špitál. Podle projektu se měly stavět domy zděné, nebo alespoň se zděnou podezdívkou. Severozápadní stranu půdorysu ohraničuje potok, u něhož končí i bloková zástavba. Půdorys se proto rozvíjí podél okrajových komunikací. Zdejší močálovitý terén zapříčinil, že před vlastní výstavbou města musel být nejprve vybudován důmyslný odvodňovací systém s množstvím haťových můstků a kanálů.

I půdorysné schéma Božího Daru představuje příklad raně renesančního typu městské zástavby. Městečko rozděluje na dvě části s rozdílnou uliční orientací potok (Černá). V těžišti půdorysu se rozkládá svažité prostranství s barokním kostelem. Podobné příklady najdeme na Měděnci i v dalších krušnohorských horních městech.

Zcela odlišně od popsaných typů městské zástavby se vyvíjel Jáchymov, kde konfigurace terénu nedovolila vytvořit pravoúhlý renesanční plán. Půdorys Jáchymova předurčila strmá cesta probíhající protáhlým údolím, postupně se rozšiřujícím od jižního okraje směrem na sever. Ulicová půdorysná kompozice proto přechází do lichoběžníkového náměstí a domovní zástavba, původně vyrůstající pouze podél hlavní ulicovky, se s rozkvětem města rozšiřovala do souběžných svahových ulic, kde poměrně strmé stráně nutily stavět obytné domy v terasách nad sebou.

Zpočátku čekaly v „Údolí“ na příchozí těžké podmínky. Jámy, stoky plné vody, dřevo, kamení, odpadky, rozestavěné domy a mezi tím se všelijak proplétaly pěšinky, chodníčky, cesty, neupravené a rozblácené. Příchozí bydleli v primitivních dřevěných chatrčích, nebo přespávali v jámách či pod široou oblohou.

půdorysné schéma H. Blatné,
dole B. Daru

půdorys Jáchymova předurčila strmá
cesta probíhající protáhlým údolím
(nahore pohlednice z konce 30. let, dole
z počátku padesátých let 20. století)

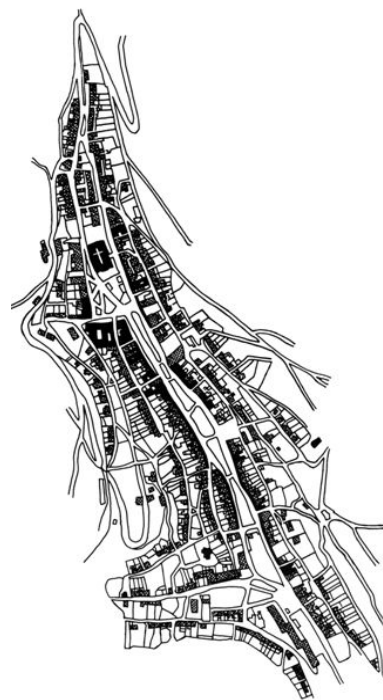
Přestože město bylo již během r. 1516 rozměřeno Janem Münnichem a stavebníkům byly přidělovány konkrétní parcely, lidé často stavěli jak chtěli a kde chtěli. Živelný příval kovkopů nebylo reálné ovlivňovat. Že tu byl bez pořádku nastaven nakvap dům vedle domu, příbytek vedle příbytku, vypovídá o jediném. Málokdo počítal s dlouhou budoucností. Neblahým důsledkem toho pak byly pozdější zhoubné požáry, které našly vydatnou potravu i v technické kvalitě těchto staveb.

Překotný chvat, který nutil dobrodruhy hledající v horách poklady složit kosti alespoň v núzném přístřeší, dlouho nepřipouštěl starost o opevnění města. Samotný „hrad“ Freudenstein, vystavěný r. 1517, neměl pro ochranu města žádný význam. Nakonec přirozená poloha města v sevřeném údolí, která sama o sobě dávala dobrou možnost obrany, nahrála jednoduchému řešení. Prosté vystavění dvou bašt (1526), na horním a dolním konci města, poskytlo dostatečnou záruku bezpečnosti. Bašta byla jednoduchá věž s branou, ke které přiléhaly po obou stranách zdi se střídání, táhnoucí se až ke strmým stráním údolí (při stavbě říšské silnice r. 1835 byly zbourány). Oproti celkovému opevnění města se značně ušetřilo. Důsledkem toho bylo, že tak velké město, jakým v té době Jáchymov byl, neměl žádná předměstí, tak typická pro jiná města. Postavením obou bašt se ale omezil stavební růst města. Na sever se město již nerozšiřovalo, jižně od dolního opevnění vznikaly hutě.

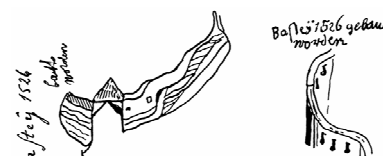
Do protáhlého vřetenovitého náměstí ústily dvě hlavní komunikace, severní a jižní, obě uzavřené věžovými branami. Hlavní suchá přístupová cesta (jižní) vedla z Poohří podél jáchymovského potoka do historického údolí. Dále směrem k severu byla prodloužena ve 20. letech. Směřovala od Nálezne štoly k Městskému rybníku, u rozcestí Bílého kříže se lomila a pokračovala po hřbetu na severovýchod přes „visutý“ most k někdejšímu Wintersgrünu (osada v prostoru pozdějšího Božího Daru). Tato tzv. ostrovská cesta byla postupně doplněna dalšími dvěma „suchými“ cestami. První vedla od kaple sv. Jana směrem na Loučnou a Annaberg, druhá směřovala od Zámeckého vrchu a Nového města přes Zlatý Kopec do saského Schwarzenbergu, Schneebergu a Zwickau.

Stavební vývoj města Jáchymova, od samých počátků do dnešních dnů, ovlivnilo několik osudových fakt. Množství domů, které zde byly postaveny v době prvotního rozkvětu, tj. do poloviny 16. století, se už nikdy nepodařilo překonat, neboť příliv a odliv obyvatel přímo závisel na výnosnosti těžby rud, která byla prakticky nejvyšší už v prvních třech desetiletích po založení města. Další významnější událost, která by podstatněji ovlivnila vývoj a vzhled města, už Jáchymov nepotkala. Zdálo by se, že zběsilá těžba uranu po druhé světové válce měla na město zapůsobit jako živá voda, jako elixír nového rozmachu. Opak je však pravdou. Nejprve došlo k rapidnímu úbytku obyvatel, který vzápětí nenahradil ani raketový nástup jáchymovských dolů, neboť pro civilní zaměstnance dolů bylo vybudováno zbrusu nové sídliště v podhůří, v Ostrově, a potrestaní se museli spokojit s pryčnou v lágrech poblíž uranových šachet v okolí Jáchymova. Ve vyliďněném městě proto našli útočiště hlavně brigádníci, kteří zde měli jediný zájem – vydělat peníze.

Podobu města zásadně ovlivnily i tři velké požáry. Ten první zaskočil město už v době rozkvětu, roku 1538. Těžko dnes posoudit, zda nebyl pro tvář města spíše požehnáním, neboť

půdorysné schéma Jáchymova

jediným opevněním města byly bašty, postavené až roku 1526

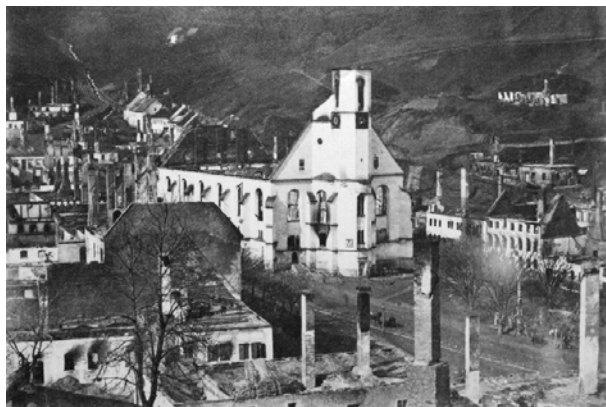
po tomto datu se při dnešním hlavním náměstí zrodily nejvýznamnější městské zděné stavby. Další požár, v roce 1782, už tak inspirativní nebyl. Dobový styl velel rekonstruovat a stavět barokně. Osudnější než všechny předchozí trable včetně dolových a válečných byl pro trvalé zachování obrazu raně renesančního města požár 31. března 1873, který zničil mnoho starých patricijských domů s bohatými arkýři a štíty, a zejména nádherný kostel se všemi uměleckými poklady 16. století. Oheň zřejmě vypukl v dnešním prostoru náměstí Na Slovanech, odkud se díky silnému větru rychle šířil městem směrem vzhůru. Strávil střechy a dřevěné konstrukce všech domů na protáhlém hlavním náměstí, včetně střechy kostela sv. Jáchyma.

Tragická událost, kdy tisíce lidí rázem přišly o střechu nad hlavou, vyburcovala obyvatele k obnově města. Výstavbu nových střech a opravy poničených štítů doplnily nové fasády domů, které na náměstí ozdobila bohatá štuková výzdoba, od neogotiky přes neorenesanci až po neobaroko. Protože Jáchymov už další podobná katastrofa nepotkala, tak současný vzhled historického jádra města odpovídá době této obnovy, tj. přelomu 19. a 20. století.

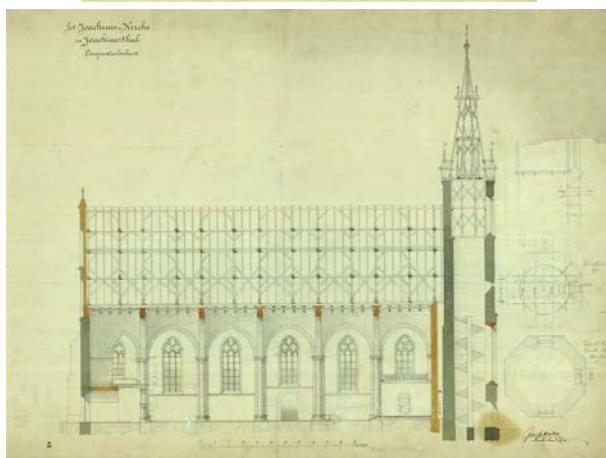
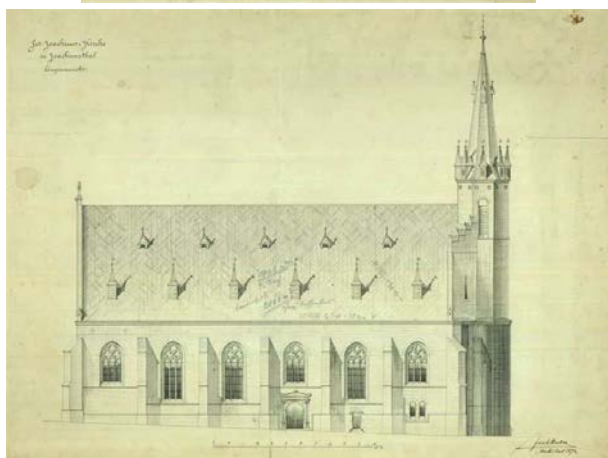
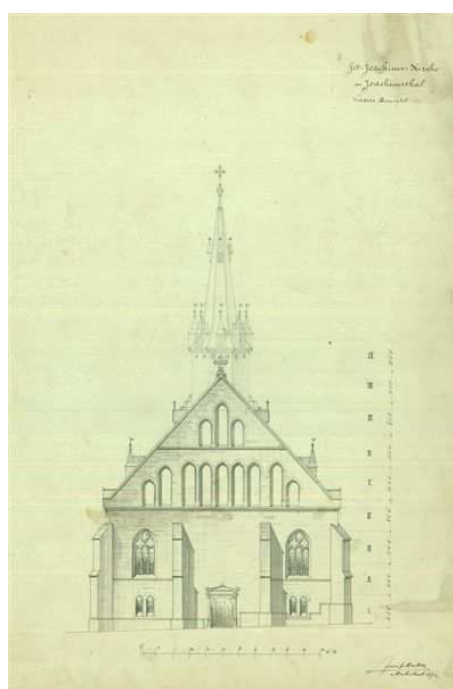
Co nestrávil hladový žár, začala o pár desítek let později okusovat socialistická netečnost. Kvůli těžbě uranu musely být obětovány obytné domy v bočním údolí Na Slovanech, aby uvolněný prostor vyplnil třípatrový odval hlušiny z Dolu Svornost a Dolu Rovnost I. Stav historické zástavby města se postupem času začal rapidně zhoršovat, takže už během 70. let 20. století byla část domů z důvodů jejich špatného stavu zbourána a nahrazena „moderní“ architekturou (paneláky). Dosud víceméně kompaktní urbanistická struktura obdržela další ránu v následujících 80. letech, kdy byly demolovány jedny z nejcennějších jáchymovských památek. Co však říci nato, že ani nové milénium místní z letargie neprobralo. Naivní představitelé města postupem času rozprodali majetek města spekulantům, kteří o pravidelnou údržbu staveb dlouhodobě nejeví zájem. Už tak dost zjizvená tvář horského klenotu proto vytrvale spěje k agónii.

uhlazený vzhled města v 19. století ničím nepřipomínal, že relativně nedávno postihl Jáchymov velký požár (1782)

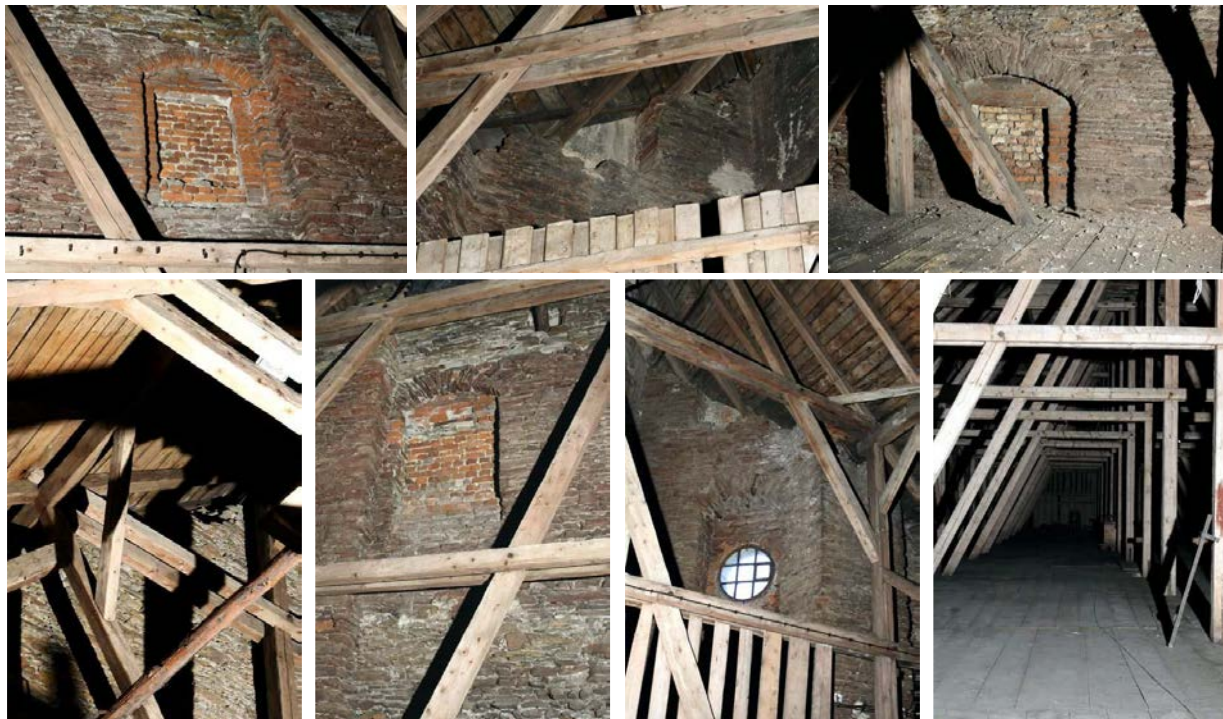
po devastujícím požáru v roce 1873 byl pohled na město tristní

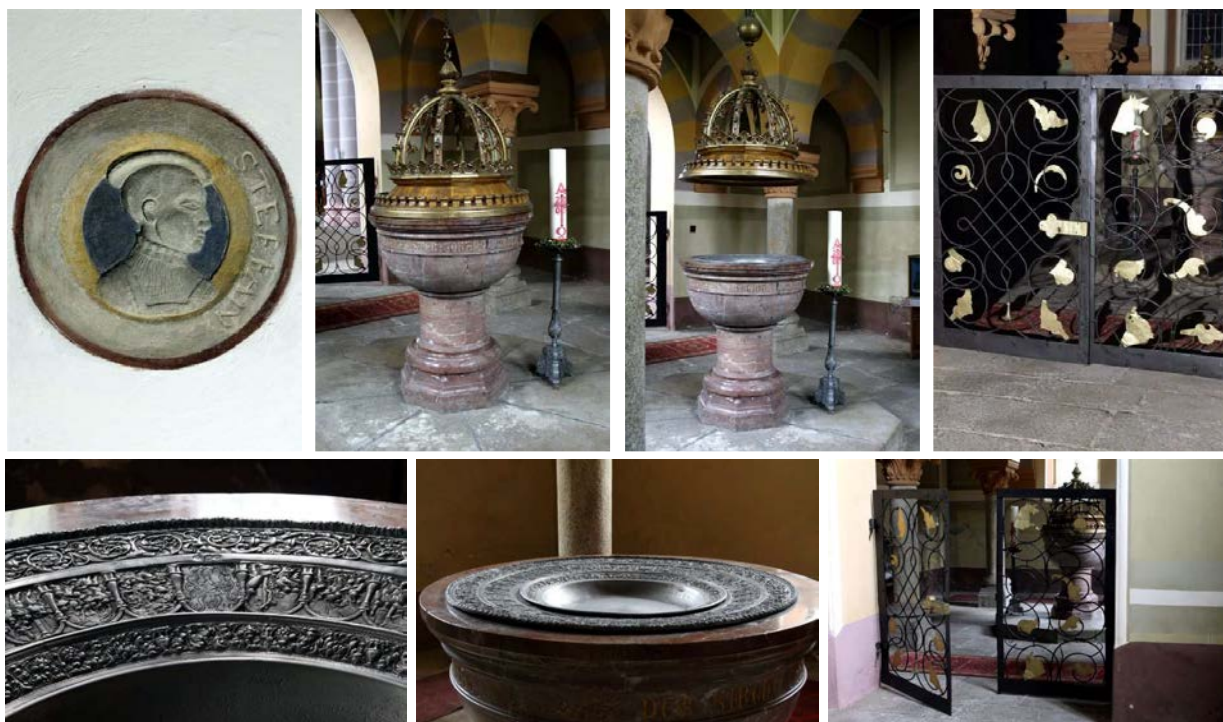
plán na obnovu kostela od architekta Mockera byl hotov už rok po požáru a okamžitě byly zahájeny i stavební práce

interiér kostela sv. Jáchyma a sv. Anny
(2007)

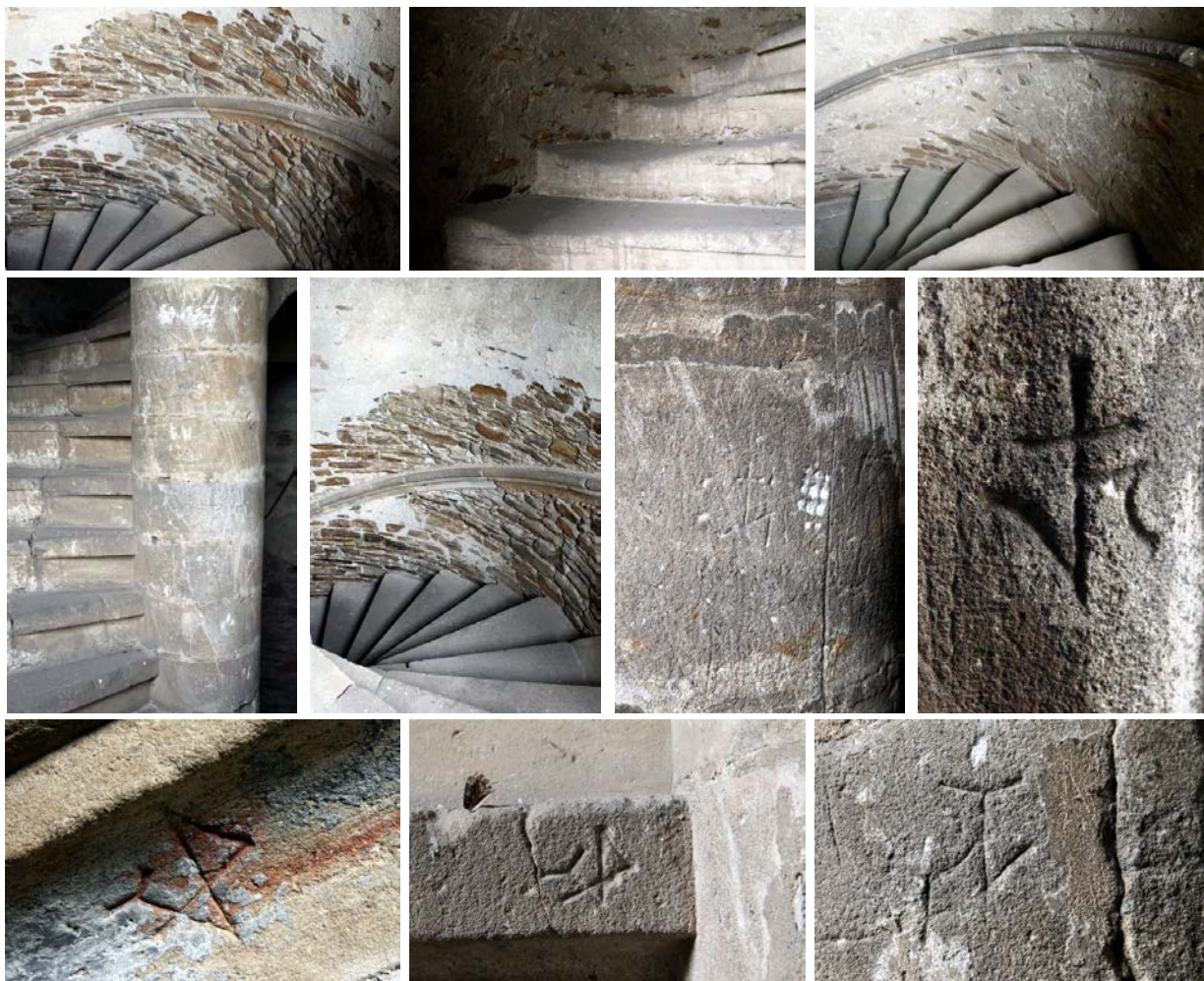
původně jednolodní stavba monumentálních rozměrů z let 1534-1540 (50,5 x 28,5 m), postavená stavitelem Hanušem Koppem, byla obnovena podle návrhu architekta Josefa Mockera do podoby síňového trojlodí

v půdním prostoru se původní štítová okna zazdila

po požáru zbyly z veškerého původního vybavení nepoškozeny pouze cínová křtitelnice a železná mříž

ve věži se zachovalo původní schodiště včetně pískovcových madel, k vidění jsou i kamenické značky

kamenné náhrobní desky, epitafy i dětské rakve vnucují zamyšlení nad pomíjivostí času

letopočet výstavby kostela

letopočet obnovy kostela

